

نگاهی به

هنر دورهٔ ساسانی

آرامیتا و مسلحی

www.ketab.ir

نخبه‌سازان

۱۳۹۶

سرشناسه	مصلحی، آناهیتا، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	نگاهی به هنر دوره ساسانی/ تالیف و تدوین آناهیتا مصلحی.
مشخصات نشر	تهران: نخبه سازان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۰۸ ص.
شابک	978-964-92096-8-5 :
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	هنر ساسانی
موضوع	Art, Sasanian :
موضوع	ایران -- تاریخ -- ساسانیان، ۲۲۶ - ۶۵۱ م.
موضوع	Iran -- History -- Sasanian, 226-651 :
موضوع	ایران -- آثار تاریخی
موضوع	Iran -- Antiquities :
رده بندی کنگره	۱۳۹۶ : ۸ م / ۷۲۸۳ NV
رد بندی دیویی	۷۰۹/۳۵ :
شماره کتابشناسی ملی	۴۹۵۵۶۸۸ :



آناهیتا مصلحی نگاهی به هنر دوره ساسانی

طراح جلد: احمد آفاقلیزه

صفحه آرا: ابراهیم توکلی

چاپ اول

بهار ۱۳۹۷

لیتوگرافی نقش سبز

چاپ مهرباب

صحافی تیرگان

۱۷۰۰۰ تومان

۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۲۰۹۶-۸-۵

نشانی انتشارات: خیابان جمهوری - خیابان دانشگاه شمالی - کوچه بهار - پلاک ۳ - واحد ۵

تلفن: ۶۶۹۶۲۸۰۲ فکس: ۶۶۴۹۳۱۸۵

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول: مختصری درباره تاریخ سیاسی و جغرافیای تاریخی دوره ساسانی.....	۱۳
ظهور، تثبیت و قدرت ساسانیان.....	۱۵
اوج تا سقوط.....	۲۶
جغرافیای سیاسی.....	۳۶
فصل دوم - هنر ساسانی.....	۴۱
معماری دوره ساسانی.....	۴۴
پارس.....	۴۶
استخر.....	۴۶
فیروزآباد.....	۴۸
بیشاپور.....	۵۳
سروستان.....	۶۷
غرب ایران (بین النهرین).....	۶۹
مدائن (شهرستان‌ها).....	۶۹
ویه اردشیر (سلوکیه).....	۷۱
کرمانشاه.....	۷۱
قصر شیرین.....	۷۱
آذربایجان.....	۷۴
تخت سلیمان (شیز).....	۷۴
نقوش برجسته دوره ساسانی.....	۹۰

۹۰	 نقوش برجسته روی سنگ (نگارکند)
۹۱	 پارس
۹۱	 نقش رجب
۹۷	 نقش رستم
۱۰۸	 فیروزآباد
۱۱۲	 بیشاپور
۱۱۴	 تنگ چوگان
۱۲۳	 دارابگرد
۱۲۷	 کره شاه
۱۲۷	 ماقدرستان
۱۳۷	 دژ دایجان
۱۳۷	 خار تخت
۱۴۰	 نقوش برجسته روی تورات
۱۴۲	 ظروف طلایی
۱۴۴	 سکه های طلا
۱۴۶	 زیورآلات طلایی
۱۴۸	 اشیای نقره ای
۱۴۸	 ظروف نقره ای
۱۵۱	 سکه های نقره
۱۵۳	 نیم تنه نقره
۱۵۴	 زیورآلات نقره
۱۵۵	 ظروف مفرغی
۱۵۸	 سکه های مفرغی و مسی
۱۶۰	 نیم تنه های مفرغی و مسی
۱۶۱	 نقوش برجسته روی گچ (گچ بری)
۱۶۹	 نقوش خط و کتیبه
۱۶۹	 نقوش برجسته روی مهر
۱۷۴	 نقاشی دوره ساسانی
۱۷۴	 نقاشی دیواری
۱۷۸	 نقاشی کتاب
۱۸۰	 بافندگی
۱۸۰	 پارچه

۱۸۳.....	فرش
۱۸۴.....	موسیقی
۱۸۹.....	منابع و مآخذ

www.ketab.ir

پیش گفتار

مطالعه آثار باستانی، بخشی از زندگی گذشته جوامع را در بر می گیرد. این آثار می توانند جنبه های نوآرنگ زندگی مردم آن عصر را نشان دهند. مثلاً برج و باروها و قلعه های دفاعی دور شهرها می توانند نوعی نظامی یا جنگی مردم آن دوره را ترسیم کنند یا وسایل زندگی روزمره، مثل ظروف پخت و پز و وسایل گرمایشی، می توانند تصویر زندگی یک قوم یا منطقه سکونت آنان در آن زمان خاص باشد. همچنین آثار هنری بجا مانده از گذشته، ابزار و وسایلی هستند که سبک زندگی فرهنگی و فکری آن عصر آشنا می کنند.

هنر را به گونه های متعدد و متفاوت تعریف کرده اند و برداشت هایی گاه متضاد از آن ارائه داده اند. با وجود این، در یک تعریف کلی می توان گفت هنر ترکیب پیچیده ای از واقعیت های ذهنی هنرمند است که در اثر تکرار، تجربه و بررسی های تخیلی و انتقادی رو به کمال می رود. آثار هنری محصول لحظه ها نیستند، بلکه در طول تاریخ پدید می آیند و شکل می گیرند. نمی توان مبدأ تاریخی دقیقی برای زایش و پیدایش هنر تعیین کرد. در قدیمی ترین غارهایی که زمانی پناهگاه انسان های اولیه بودند، نقوشی را مشاهده می کنیم که به جرأت می توان گفت دارای مایه های هنری هستند. این نقوش گویای برخی از جنبه های زندگی آن عصر هستند. با توجه به این واقعیت ها، شاید بتوان گفت تاریخ هنر، قدمتی برابر با تاریخ بشر دارد و دارای ویژگی های زندگی انسان ها است. زیرا خود زندگی، نوعی هنر و عالم هستی پدیده ای هنرمندانه است. هنر خلایق است، هنر تکامل است و هنرمندان خالق همه این ها هستند.

به عبارت دیگر، هر اثر هنری محصول کار هنرمند است و هر هنرمندی محصول جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کند. در نتیجه هر اثر هنری محصول همان جامعه‌ای است که هنرمند را به بار آورده است. اما از سوی دیگر، هر اثر هنری دارای خصوصیات ویژه‌ای است که مبین رابطه هنرمند با واقعیت‌های اجتماعی- فرهنگی است. بنابراین نباید چنین تلقی کرد که یک اثر هنری بازتاب دقیق واقعیت‌های آن جامعه و فرهنگ است، بلکه هنرمند خلاق با برداشت خود از این واقعیت‌ها و ترکیب آن‌ها با مفاهیم ذهنی‌اش، اثری خلق می‌کند که نه آن واقعیت‌هاست و نه مفاهیم ذهنی‌اش.

اگر در آثار هنرمندان خوب دقت کنیم، متوجه می‌شویم که کارهای اولیه هر هنرمندی ابتدایی‌ترین آثار هنری او هستند. هنرمندی در مسیر زمان و در اثر تجزیه و تحلیل‌ها، بررسی‌ها و تأملات، نه‌اند و کمبودهای هنری خود را برطرف می‌کند و به خلق آثار بهتر و کامل‌تری نائل می‌گردد. آثار هنری و پدیده‌های ذوقی در سایه انتقاد صحیح و سازنده رو به کمال می‌روند، هنرمندان ارتباط فکری پیدا می‌کنند و پایه ذوقشان اعتلا می‌یابد.

هنر دارای جنبه‌های متعدد و پیچیده‌ای است و دستیابی به مفاهیم واقعی هر یک از آثار هنری کار چندان آسانی نیست. درید ریچرز معتقد است: «هنر بزرگ‌تر از مفسران آن است... حتی بزرگ‌ترین منتقدان نتوانسته‌اند انواع معانی و ارزش‌های آثار هنری را درک و مشخص کنند.» (ریچرز، ۱۳۶۹: ۵۹۱) بنابراین، درک و فهم آثار هنری به سادگی امکان‌پذیر نیست، مگر این‌که منتقد و مفسر اثر هنری، ذهن هنری داشته باشد تا به هنردوستان در فهم و درک یک اثر هنری، کمک کند.

مؤلف در این کتاب، برای شناساندن هر چه بیشتر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی ساسانیان، آثار هنری وسیعی را بررسی کرده و با ارائه تصاویر و تصاویر و توصیفات، نکات ظریفی را روشن کرده است.

او ابتدا به هنر معماری پرداخته و سبک و ساختار معماری آن دوره را در شهرها و روستاهای معروف قلمرو وسیع ساسانی مورد بررسی قرار داده است؛ و به نظر می‌رسد که هنر گچ‌کاری و گچ‌بری مقام مهمی در هنر تزئینی آن عصر داشته است.

آثار نقوش برجسته‌ای که از حوادث طبیعی تا حدی سالم مانده‌اند، مسائل و مطالب قابل توجهی را روشن می‌کنند. این هنر در دوره ساسانی پیشرفت قابل توجهی داشت. ظرافت،

زیبایی، دقت و مهارت هنرمندان در زمان ساسانیان به اوج خود رسیده بود. به خصوص نقوش برجسته روی فلزات که تا حدی وضعیت بهتری دارند.

شواهد حاکی از آن است که در میان اشیاء و ظروف فلزی، آن‌هایی که از طلا ساخته شده بودند، ارزش بالاتری داشتند. مردم از زمان دیرینه با این فلز کمیاب آشنا بودند و ارزش و ویژگی‌های این فلز نرم و چکش‌خور را خوب می‌شناختند. تصاویر زیبایی که مؤلف از سکه‌ها و ظروف طلایی در موزه‌های مهم جهانی مثل موزه بریتانیا، موزه آرمیتاژ، موزه کتابخانه ملی پاریس در این کتاب آورده، ارزش و اهمیت و ظرافت این هنر را کاملاً روشن می‌کنند.

در اجتماع، رخشان و ثروتمند ساسانی، بزرگان ذوق و سلیقه رایج دربار را تقلید می‌کردند. ظروف تجرّی، مثل اهمیت و قدرت مالکشان بودند و ناگفته پیداست که پر بهاترین قطعات زرگری در خانه‌ها، توانگرترین‌ها یافت می‌شد که در رأس آن‌ها کاخ شاهی قرار داشت.

نقاشی، پارچه‌بافی و قالی‌بافی از جمله هنرهای هستند که در عصر ساسانی رواج داشتند. یکی از معروف‌ترین فرش‌های عهد حسن و حسین، **قالی چهار فصل** است که در کتب کهن شرقی از آن یاد می‌شود. این نشان می‌دهد که مردم آن دوره با رنگرزی پشم آشنایی کامل داشته‌اند و از رنگ‌های موجود در طبیعت مثل لاورد و سرخ‌دانه استفاده می‌کردند. در قالی‌بافی معاصر، هنوز از نقشه **چهار فصل** استفاده می‌شود. طبق این نقشه، قالی به چهار قسمت مساوی تقسیم می‌شود و در هر قسمت تصاویر متعددی که نماد فصول بهار، تابستان، پاییز و زمستان باشد، ترسیم و بافته می‌شود.

هنر موسیقی آخرین موضوعی است که مؤلف به آن پرداخته است. ران موسیقیدانان معروف آن عصر، نکیس، باربد، رامتین و بامشاد نام می‌برد و به برخی از شعرانان اشاره می‌کند.

مؤلف در این تحقیق کوشیده از میان منابع و مآخذ فراوان به نکات تازه و قابل تأملی دست یابد و با دقت و حوصله و با ارائه تصاویر با ارزش به توصیف و توضیح آن‌ها بپردازد. از ویژگی‌های این تحقیق، ذوق و علاقه نویسنده به موضوع هنر و آثار هنری است، که در لابه‌لای سطور این اثر کم حجم اما پر محتوا و با ارزش، مشاهده می‌شود. وسواس و دقتی که خانم مصلحی در تدوین و نگارش این اثر به کار برده، قابل تقدیر است.

مطالعه این اثر را به علاقه‌مندان آثار باستانی، به‌ویژه دانش‌پژوهان هنر باستانی توصیه می‌کنم. این اثر حتی می‌تواند منبع و مأخذی قابل اعتماد در تدوین رساله‌های دانشگاهی دانشجویان باشد.

توفیق مؤلف گرامی را آرزو می‌کنم.

دکتر یوسف نراقی

۱۳۹۶

www.ketab.ir